

DURF TE WETEN!

Vijf boeken om de verlichting aan leerlingen uit te leggen

Er gaat over het algemeen geen gejuich op in de klas wanneer ik vertel dat we de verlichting gaan behandelen. Leerlingen vinden dit een van de moeilijkste onderwerpen. Maar is het inderdaad zo moeilijk en abstract? Hangt dat niet af van hoe je als docent 'het' verhaal over de verlichting vertelt? En bepaalt ook niet de keuze van het verhaal of het voor de leerlingen duidelijker wordt? In dit artikel vijf boeken over de verlichting die u kunt gebruiken om leerlingen (nog) beter voor te bereiden op hun eindexamen.

Ben Vriesema is
redacteur van Kleio.

VLOTTE PEN, DUIDELIJKE VOORBEELDEN

Het boek waar ik zelf het meest aan heb gehad om de verlichting goed duidelijk te maken aan mijn leerlingen is *Het jaar 1759* van Paul Frentrop. Aan de hand van enkele gebeurtenissen uit een jaar, 1759 dus, laat Frentrop zien hoe de samenleving door de verlichting veranderde. Worstelde ik soms met een bepaalde verklaring voor het ontstaan van de verlichting, dankzij dit boek werd mij veel duidelijk en kon ik de leerlingen simpele voorbeelden geven over bijvoorbeeld hoe langzaam de verlichting is ontstaan. Frentrop vertelt bijvoorbeeld over de eerste Europeaan die zich (dankzij zijn moeder) moedwillig heeft laten inoculeren met het pokkenvirus zodat hij ziek zou worden. Iets wat *not done* was, want je behoorde Gods creatie niet ziek te maken. Dat de moeder van het zevenjarig jochie inderdaad de *guts* had om haar zoon eerst ziek te laten worden om er vervolgens vanuit te gaan dat hij een volgende pokkenepidemie zou overleven, was destijds baandoorbekend. Hilarisch om voor te lezen is hoe vervolgens

het leven van dit jochie, Edward Montagu, zich ontwikkelde. Frentrop slaagt er in om met een vlotte pen voorbeelden aan te halen die zowel voor docent als leerling de oorsprong, groei en betekenis van de verlichting duidelijk maken. Aanschaffen, dus! Al zou menig verlicht denker zich geen enkel commando laten welgevallen natuurlijk.

HET JAAR 1759.

EEN DOORSNEDE VAN DE VERLICHTING,
Paul Frentrop (Prometheus,
2014), 218 blz., € 19,95.

LANGZAME OVERGANG

Verlichting in Nederland, 1650-1850 bespreekt de relatie tussen religie en verlichting. Er waren verlichte denkers die overtuigd atheïst waren (David Hume), maar andere denkers hielden vast aan hun geloof. Het bekendste voorbeeld is uiteraard Isaac Newton, die zijn zwaartekrachttheorie verklaarde als iets dat door God zeer kunstig gefabriceerd was. Gods aanwezigheid werd door Newton als bewijs gezien, want door zijn continu ingrijpen zou het hele heelal niet in elkaar storten. Aan de hand van vele artikelen (waarvan sommige prima als bron kunnen dienen in de les) laat dit boek zien dat de overgang naar het verlichte denken zeer langzaam ging en door velen niet werd geaccepteerd. De tekstbronnen zorgen ervoor dat de verlichting gaat leven voor de leerlingen.

VERLICHTING IN NEDERLAND, 1650-1850. VREDE TUSSEN REDE EN RELIGIE?

Jan Wim Buisman (red.)
(Uitgeverij Vantilt, 2013), 278 blz.,
€ 22,50.

SAMENKOMST IN SALONS

Philipp Blom kreeg veel lof voor zijn *De duizelingwekkende jaren*, over de jaren voor de Eerste Wereldoorlog, vlot en boeiend geschreven. Zijn werk over de verlichting, *Het verdorven genootschap*, kreeg minder aandacht. Onterecht. Blom beschrijft een groep verlichte denkers die samenkomen in Franse salons. Een van de beroemdste salons was die van de familie d'Holbach. In Frankrijk en daarbuiten was dit, midden achttiende eeuw, een gevestigd instituut geworden. Zowel in het boek als in de salons passeren allerlei zaken (religie, politiek bestuur) de revue. Daarnaast besteedt Blom aandacht aan het leven van Diderot en zijn vermeende escapade met tsarina Catherina de Grote. Diderot probeerde haar nog verlichter te doen worden dan ze zelf wilde, maar dit liep op niets uit. Uiteraard komt de oude baas Voltaire langs. Rijk geworden door het opkopen van alle loten van een staatsloterij (hij had ont-

dekt dat er minder loten werden uitgegeven dan de uit te keren hoofdprijs waard was) hoeft deze 'spotter, dichter, toneelschrijver' met niemand meer rekening te houden en doopt hij zijn ganzenveer dan ook graag in bijtende inkt.

HET VERDORVEN GENOOTSCHAP. DE VERGETEN RADICALEN VAN DE VERLICHTING, Philipp Blom (De Bezige Bij, 2011), 440 blz., € 29,90.

VIJFTIEN VOORAANSTAANDE DENKERS

In het handzame boekje *De verlichting als kraamkamer* worden vijftien vooraanstaande verlichte denkers ten tonele gebracht. Uiteraard zitten daar de bekenden tussen: Rousseau, De Montesquieu, Kant. Jabik

Veenbaas probeert een verbinding tot stand te brengen tussen het tijdperk van de verlichting en wat er heden ten dage nog is blijven hangen van de gedachten die men destijds had. Wanneer u zelf in korte en bondige stukken meer wilt weten over bepaalde denkers, koop dan met een gerust hart dit boek.

DE VERLICHTING ALS KRAAMKAMER. OVER HET TIJDPERK EN ZIJN BETEKENIS VOOR HET HEDEN, Jabik Veenbaas (Nieuw Amsterdam, 2013), 286 blz., € 19,95.

KOPSTUKKEN UIT DE REPUBLIEK

In *Uit de Plooi*. *De achttiende eeuw in beweging* wordt aan de hand van korte hoofdstukken, voorzien van mooie prenten, een beeld geschetst van de veranderingen in de Republiek der Nederlanden. In het boek worden allerlei kopstukken uit de achttiende eeuw kort besproken. Zij hebben veelal de weg geplaveid voor de verlichting in Nederland. Het boek is goed te gebruiken als een soort naslagwerk voor ons CE-onderwerp, maar gaat niet heel diep in op de veranderingen en het denkpatroon van de verlichters.

UIT DE PLOOI. DE ACHTTIENDE EEUW IN BEWEGING, Joost Rosendaal (Uitgeverij Vantilt, 2013), 208 blz., € 22,50. ■